

3.4. WPLYW HAŁASU I DRGAŃ NA KONSTRUKCJE I MASZyny

Z kursu wytrzymałości materiałów lub drgań mechanicznych [49, r.1] wiadomo, że maszyny i urządzenia pracujące w obecności drgań cechują się zmniejszoną trwałością, niezawodnością i dokładnością. Ta ostatnia cecha istotna jest z jednej strony dla maszyn obróbczych, gdzie w obecności drgań maleje dokładność kształtu obrabianego przedmiotu a także jakość powierzchni, z drugiej strony dla urządzeń manipulacyjnych (przenośników, dźwigów, robotów), gdzie drgania zakłócają dokładność pozycjonowania transportowanego przedmiotu. Regułą w obu przypadkach jest, że urządzenia te nie mogą osiągnąć większej dokładności, niż amplitudy zewnętrznych drgań zakłócających.

Z wytrzymałości materiałów wiadomo, że każdy element konstrukcji ulegnie zniszczeniu po przekroczeniu określonego naprężenia niszczącego. Wiadomo również, że zniszczenie może nastąpić przy znacznie mniejszych amplitudach naprężeń aż do , około $R_m/2$ (R_m - wytrzymałość na rozzerwanie), jeśli tylko mają one charakter oscylacyjny i działają dostatecznie długo (ilość cykli). Zjawisko to nosi nazwę z m ę c z e n i a m a t e r i a ł o w e g o i należy się z nim prawie zawsze liczyć w drgających elementach maszyn i konstrukcji. Można ogólnie powiedzieć, że efekt zniszczenia zmęczeniowego zależy jest od amplitudy naprężeń zmiennych, naprężeń roboczych - średnich i częstotliwości drgań. I tak przy danej wartości naprężeń średnich σ_m i amplitudzie naprężeń zmiennych σ_a , zniszczenie elementu nastąpi tym szybciej, im większa jest częstotliwość zmian naprężeń, czyli drgań [50]. Amplitudy naprężeń dynamicznych w konstrukcji są współliniowe z amplitudami prędkości drgań, stąd też można napisać wzór na oszacowanie od góry bezpiecznych drgań konstrukcji jako [51]

$$\hat{V}_e = \left(1 - \frac{\sigma_m}{R_m}\right) \frac{Z_{go}}{\rho_{ck_d}}, \quad (3.8)$$

gdzie $\hat{V}_e$ - wartość dopuszczalna szczytowej amplitudy prędkości drgań, σ_m - średnie naprężenie robocze, R_m - wytrzymałość doraźna materiału, ρ, c - gęstość i prędkość dźwięku w materiale, Z_{go} - granica zmęczenia materiału przy prostym zginaniu obrotowym, K_d - współczynnik dynamiczny rzędu 1-3.

Dla przekonania się czy zmierzone drgania konstrukcji $\hat{V}_z$ leżą w przedziale

bezpiecznym, tzn. $\hat{V}_z < \hat{V}_e$, zmierzona prędkość musi być maksymalna na obszarze

konstrukcji i być mierzona względem nieruchomych punktów podparcia tej konstrukcji.

Znaczy to, że należy odliczyć drgania układu jako całości, co ma np. miejsce przy amortyzacji różnych urządzeń. I tak przykładowa przy uwzględnieniu współczynnika bezpieczeństwa $X = 5$ (którego nie ma we wzorze (3.8)) zmęczeniowo bezpieczna granica drgań wynosi

dla stali 200 mm/s, przy $\sigma_m/R_m = 1/2$,

- dla żelbetu 100 mm/s, przy $\sigma_m/R_m = -1/2$,

szczytowej amplitudy prędkości drgań.

Zjawisko zmęczenia materiału może również wystąpić jako skutek dużego poziomu hałasu rzędu 140÷180 dB i więcej, jaki notujemy w pobliżu wylotu silników odrzutowych i

rakietowych. Zachodzi wtedy akustyczne zmęczenie materiału, szczególnie niebezpieczne dla metalowego poszycia statków powietrznych, obwodów drukowanych, części kontrolno-sterujących [52]. Przy niższych poziomach hałasu zmęczenie akustyczne jest rzadziej spotykane. Przy pobudzeniu szerokopasmowym, z jakim mamy do czynienia w pobliżu strugi gazów wylotowych, gdzie liczące się składowe widma występują również w zakresie ultradźwiękowym ($f > 16$ kHz) mogą nastąpić zmiany własności materiałów typu wzmocnienia lub osłabienia [52]. W eksperymentach notuje się zmniejszenie granicy plastyczności materiałów nawet o 80%. Warto o tych faktach pamiętać rozpatrując możliwe skutki działania drgań i hałasu na materiał maszyn i konstrukcji.

3.4.1. NORMOWANIE DRGAŃ MASZYN

Z punktu widzenia drgań maszyny i urządzenia należy traktować dwojako: jako odbiorniki, zewnętrznych drgań zakłócających oraz jako źródła drgań w przypadku maszyn o dużej dynamiczności. Weźmy pod uwagę wprawdzie drgania zewnętrzne, które mogą być przyczyną

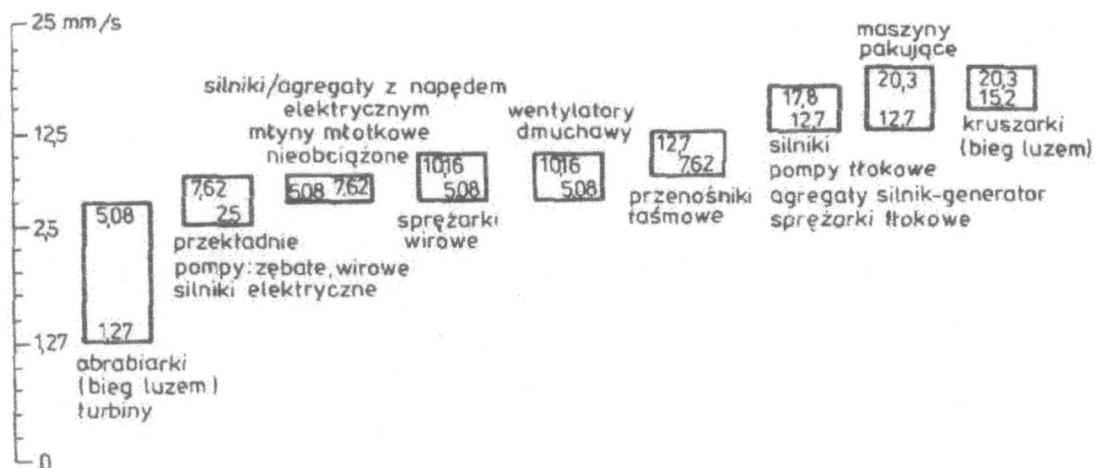
Tabela 3.5

Wrażliwość maszyn i urządzeń na drgania zewnętrzne wg PN-85/B-02170

Klasa wrażliwości	Opis wrażliwości	Nazwa maszyny, urządzenia	Dopuszczalna prędkość V_d $\text{mm}\cdot\text{s}^{-1}$
I	bardzo wrażliwe	urządzenia do wyważania i regulacji przyrządów, mikroskopy, interferometry i inne dokładne przyrządy, komputery, obrabiarki precyzyjne	0,1
II	średnio wrażliwe	szlifierki do gwintów, kół zębatach, łożysk, dokładne frezarki, tokarki	1
III	mało wrażliwe	zwykłe tokarki, frezarki, wiertarki, szlifierki, maszyny włókiennicze i tkackie, typograficzne	3
IV	prawie niewrażliwe	silniki, dłutownice, maszyny do szycia, obrabiarki do metali i drewna, prasy, przycinarki	6
V	zupełnie niewrażliwe	wentylatory, kruszarki, młynki, wstrząsarki, stoły i sита wibracyjne, przesiewacze, młoty	$V_d > 6$

obniżenia ich trwałości, niezawodności i dokładności. Ocenę takich drgań zgodnie z normą PN-85/B-02170 wykonuje się przez pomiar amplitudy skutecznej prędkości drgań w miejscu montażu maszyny (urządzenia) podczas jej postoju i porównanie z wartościami dopuszczalnymi zamieszczonymi w tab. 3.5. Dla pierwszej klasy wrażliwości amplitudę dopuszczalną porównuje się z modułem wektora prędkości: $V_d = \sqrt{v_x^2 + v_y^2 + v_z^2}$ o składowych w kierunku x, y, z. Pozostałe klasy wrażliwości dotyczą kierunku drgań maksymalnych.

Ogół maszyn i urządzeń mechanicznych to również źródła drgań. Amplitudy drgań maszyn w tych samych warunkach obciążenia procesem technologicznym silnie zależą od ich stanu technicznego. To zachowanie się maszyn jest domeną drganiowej diagnostyki maszyn [19].

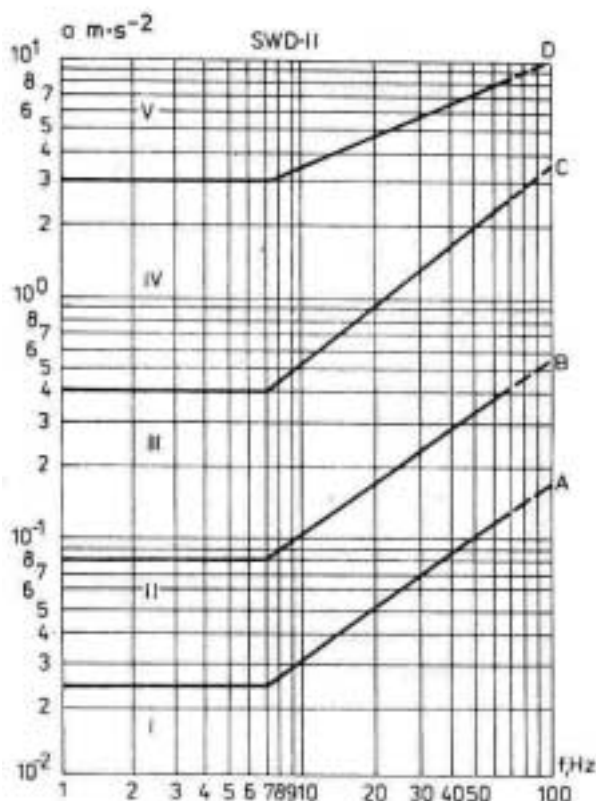
Rys. 3.13. Diagnostyczne zakresy drgań eksploatacyjnie bezpiecznych dla różnych maszyn [26]

Tutaj więc, odsyłając zainteresowanych do literatury i norm diagnostycznych (np. ISO-2372; 3945), przytoczymy dla zorientowania w zagadnieniu dane firmy diagnostycznej PMC BETA z USA, podające bezpieczne zakresy drgań maszyn [19, r. 3] (rys. 3.13). Jak widać z rysunku wytyczne diagnostyczne sformułowane są w kategoriach szczytowej prędkości drgań i generalnie mieszczą się w zakresie od 1,3 mm/s dla turbin w stanie dobrym do 20,5 mm/s dla kruszarek w stanie przedawaryjnym. W ramach zaś jednego typu maszyny różnica między stanem dobrym a przedawaryjnym jest dwu- i trzykrotna. Są to jednak dane przykładowe i dla innych typów maszyn różnice amplitud mogą być znacznie większe, np. wg przytoczonych już norm ISO różnice te wynoszą 16 dB, czyli są sześciokrotne.

3.4.2. NORMOWANIE DRGAŃ KONSTRUKCJI INŻYNIERSKICH

Przez konstrukcje inżynierskie będziemy rozumieli tutaj wszystkie wytwory sztuki inżynierskiej poza maszynami. W pierwszym rzędzie będą więc to budynki, mosty, tamy, instalacje wielkiej chemii itd. We wszystkich tych przypadkach drgania przychodzą z zewnątrz do konstrukcji, nawet jeśli drgająca maszyna stoi na stropie hali, to jest ona zewnętrzna w stosunku do samej konstrukcji. Oczywiście nie będziemy tu przytaczali norm, bo sprawom tym poświęcone są oddzielne monografie [53].

Wymuszenia drgań konstrukcji mogą być jedynie zewnętrzne. Może to być ruch podłoża, na którym wzniesiono budowlę lub instalację; mogą to być drgania wymuszone od zainstalowanych maszyn w hali lub przepływu medium w rurociągu. Wreszcie drgania te mogą być wymuszone aerodynamicznie przez ruch mas powietrza bądź wybuchy lub udary dźwiękowe. Ten ostatni sposób wymuszenia drgań jest najmniej zbadany [5, r. 5.11].

Rys. 3.14. Dopuszczalne drgania podłoża budynków wg normy PN-85/B-02170

Jako przykład normowania drgań budowli warto przeanalizować normę PN-85/B-02170, która stwierdza między innymi, że drgania gruntu o przyspieszeniu $a \leq 0,005g$ ($g = 9,81 \text{ m}\cdot\text{s}^{-2}$) są dla budynku niezauważalne, zaś o przyspieszeniu $a > 3 \text{ m}\cdot\text{s}^{-2}$ powodują destrukcję budynku. Jako przykład można przeanalizować skalę SWD-II słuszną dla podłoża budynków wyższych niż pięć kondygnacji, których wysokość jest mniejsza od podwójnej najmniejszej szerokości budynku. Z normy tej i rysunku 3.14 można generalnie powiedzieć, że w zakresie częstotliwości niskich budowle są wrażliwe przyspieszeniowo, zaś dla wyższych częstotliwości wielkością kryterialną jest prędkość drgań.

Zalecenia dopuszczalnej ekspozycji na drgania i inne oddziaływania dynamiczne (wiatry, trzęsienia ziemi itp.) konstrukcji inżynierskich nie są jeszcze w pełni sformułowane. Dobrym podręcznikiem i przewodnikiem w tym względzie jest, czterotomowa monografia Majora [53].

W odniesieniu do drgań elementów konstrukcji instalacji chemicznych warto wspomnieć o zaleceniach bezpiecznych drgań rurociągów. Dopuszczalna amplituda drgań ze względów zmęzeniowych zależy tu od długości i średnicy rurociągu, a także technologii wykonywania kołnierzy [54, r. 5]. W każdym jednak przypadku [55, r. 6] amplituda ta nie może przekroczyć 0,25mm. Generalnie jednak dopuszczalnych drgań rurociągów nie da się ująć w proste normy ze względu na duży wpływ konfiguracji i warunków podparcia na dynamikę całego układu. Świadczą o tym dostępne obecnie informacje o opracowaniach programów komputerowych produkujących firm w inżynierii chemicznej [56].